

SOCJOLOGIA PIENIĄDZA PRZYKŁADEM INTERDYSCYPLINARNOŚCI FINANSÓW

Artur Borcuch¹

¹ Dr, Instytut Zarządzania, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

ARTICLE INFO.

Słowa kluczowe:

socjologia pieniądza, socjologia finansów.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na następujące pytanie - czy próba wyodrębnienia socjologii finansów daje szansę na lepsze zrozumienie współczesnych finansów, czy może zamazuje ich tradycyjny charakter?

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2018 LWAB.

1. Wstęp

Problematyka pieniądza zajmuje główne miejsce w nauce o finansach. Istnieje jednak konieczność eksplorowania i rozwijania relacji pomiędzy finansami a pozostałymi naukami społecznymi. Świat nie jest jednorodny, zaś zjawiska finansowe zachodzą w wymiarze globalnym, regionalnym czy lokalnym. Stąd wynika potrzeba relacyjnego¹ podejścia do finansów zwracając uwagę na socjologiczny design pieniądza².

2. Interdyscyplinarność finansów

Potrzeba interdyscyplinarnego podejścia do finansów wymaga zaprojektowania roli pieniądza w kontekście wielofunkcyjnych więzów sieci. Istnieje bowiem sieć wzajemnych powiązań pomiędzy finansami a: socjologią³, psychologią, politologią, filozofią (etyką) czy kulturą.

Zawężając analizowaną problematykę do wymiaru socjologicznego warto zestawić proces dematerializacji pieniądza z głównymi zmianami społecznymi: rozwój populacji i wzrost gęstości zaludnienia na świecie; kultura i natura; hazard i środowisko na poziomie globalnym; globalne rynki (globalizacja); wiedza jako kluczowy czynnik; konsumowanie zasobów; rozwój nowych „funkcjonalnych” subkultur o globalnym efekcie (np. od bankierów po bezdomnych); tożsamość ludzi: kulturowy wymiar zmiany technologicznej⁴. Wymienione zmiany implikują potrzebę wyodrębnienia i zgłębienia socjologii finansów.

¹J. T. Deragon, *The Relationship Factors* [w:] *The Emergence of The Relationship Economy. The New Order of Things to Come*, red. S. Allen, J. T. Deragon, M. G. Orem, C. F. Smith, Happy About, Cupertino 2008, s. 40.

²B. G. Carruthers, *Money and Society: New Interdisciplinary Perspectives*, “Sociological Forum” 2005, Vol. 20, Issue 4, s. 643.

³Szerzej rzecz ujmując warto odnotować, iż pomimo tego, że socjologia i ekonomia wzajemnie się ignorowały przez dekady, w obu dyscyplinach w okresie ostatnich 20 lat można dostrzec zbliżenie, które przelamuje zastaną granicę. J. Beckert, *Beyond the Market. The Social Foundations of Economic Efficiency*, Princeton University Press, Princeton – Oxford 2002, s. 1.

⁴H-J. Bischoff, *Introduction*[w:] *Risk in Modern Society*, red. H-J. Bischoff, Springer Science+Business Media B.V., Mannheim 2008, s. 5-7.

Warto dodać, że przewagą socjologii nad ekonomią/finansami jest jej zainteresowanie złożonością realiów życia społeczno-gospodarczego. Socjologia może zatem dodać więcej realizmu do założeń ekonomistów, wskazując na znaczenie struktury społecznej, instytucji i kultury dla funkcjonowania i rozwoju gospodarek⁵.

3. Socjologia pieniądza – przeszłość

Kiedy środek wymiany staje się generalnie akceptowanym w społeczeństwie możemy go nazwać pieniądzem⁶. Według historyków, pieniądz powstał, gdyż ludzie poszukiwali uniwersalnego, wygodnego i praktycznego środka wymiany, którym wcześniej były mniej wygodne produkty spożywcze czy metale szlachetne. Pieniądz w takim rozumieniu jest przez różnych autorów nazywany: rynkowym, przynależnym sferze profanum lub narzędziem⁷.

Pieniądz w swojej naturze jest społeczny. Składa się ze złożonej praktyki społecznej która zawiera relacje mocy i klasy, społeczne skonstruowane znaczenie i streszczenie wartości społecznej⁸. G. Simmel idzie krok dalej stwierdzając, że pieniądz to twór wyłącznie socjologiczny, w odniesieniu do jednostki zupełnie pozbawiony sensu, który może spowodować jakąś zmianę zastanego statusu tylko jako zmianę stosunków jednostek do siebie⁹.

Według G. Simmela, pieniądz jako instytucja historycznego świata symbolizuje zachowania obiektów i określa specjalne relacje, jakie zachodzą w nich i pomiędzy nimi¹⁰. A zatem pieniądz jest nie tylko symbolem i wyrazem, lecz również nośnikiem przemian społecznych. Ewolucję pieniądza G. Simmel postrzegał natomiast jako środek ukazania procesów uspołecznienia człowieka. Warto podkreślić, że G. Simmel był pierwszym socjologiem, który badał funkcjonowanie pieniądza w płaszczyźnie społecznej i w ten sposób stworzył subdyscyplinę socjologiczną – socjologię pieniądza. Jego dzieło pt. *Filozofia pieniądza*, oprócz aspektów właściwej ekonomii podejmuje zagadnienia psychospołeczne związane z istnieniem i funkcjonowaniem pieniądza¹¹. Potrzeba pogłębienia tego zagadnienia wynika z faktu niewyobrażalnego dla czasów ówczesnych rozwoju finansów. Proces globalizacji rynków finansowych jest tego głównym przykładem.

Tabela 1. Etapy rozwoju pieniądza jako odmienne treści i formy w życiu społecznym wg. G. Simmela

Pieniądz kruszcowy	- Oddziaływał przede wszystkim na formy życia społecznego; - Pojęcie formy w pracy G. Simmela jest definiowane jako określenie filozoficzne, które w płaszczyźnie socjologicznej może przyjmować postać stosunków społecznych, szczególnego rodzaju wzajemnego oddziaływania występującego pomiędzy jednostkami, jednostką a grupą czy grupami społecznymi.
--------------------	--

⁵ M. Brzeziński, M. Gorynia, Z. Hockuba, *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „Ekonomista” 2008, nr 2, s. 226.

⁶ J. G. Hülsmann, *The Ethics of Money Production*, Ludwig von Mises Institute, Auburn 2008, s. 23.

⁷ T. Zaleskiewicz, *Psychologia pieniądza*, WN PWN, Warszawa 2011, s. 179.

⁸ L. R. Wray, *Banking finance and money: a social economics approach* [w:] *The Elgar Companion to Social Economics*, red. J. B. Davis, W. Dolfsma, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton 2008, s. 483.

⁹ G. Simmel, *Filozofia pieniądza*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1997, s. 128.

¹⁰ G. Simmel, *The Pace of Life and the Money Economy* [w:] *High-Speed Society. Social Acceleration, Power, and Modernity*, red. H. Rosa, W. E. Scheuerman, The Pennsylvania State University Press, University Park Pennsylvania 2009, s. 56.

¹¹ S. Partycki, *Spoleczne funkcje rynku...*, s. 117.

Banknoty, bankowy ¹²	pieniądz	- Nośnik symbolicznych treści; - Według G. Simmla treść stanowi to wszystko, co powoduje, że jednostka nawiązuje stosunki społeczne. Jest ona przyczyną a zarazem celem działania. Pieniądz odwołujący się do symboli jest nośnikiem treści obiektywnej, podobnie jak zobiektywizowane wytwory kultury, prawo itp.
------------------------------------	----------	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: S. Partycki, *Społeczne funkcje rynku...*, s. 117.

G. Simmel wyznaczył główne sfery, w ramach których toczy się debata na temat socjologicznego myślenia o pieniądzu. Są to:

1. Istota pieniądza, jego funkcje i cechy;
2. Społeczne warunki istnienia i rozwoju pieniądza;
3. Społeczne konsekwencje funkcjonowania pieniądza¹³.

Ten rejestr makrospołecznych wymiarów problematyki pieniądza warto uzupełnić o zaakcentowaną przez J. Górniaka problematykę związaną z:

4. Postrzeganiem pieniądza, postawami wobec pieniądza, używaniem pieniądza w różnych sytuacjach społecznych i wzorami gospodarowaniem nim¹⁴.

G. Simmel zaznaczył również, że od kiedy pieniądz jest postrzegany jako socjologiczny fenomen przyjmujący formę interakcji ludzkich, szczególnie ważne stał się zaufanie¹⁵.

Socjolog i ekonomista M. Weber eksponował techniczny punkt widzenia pieniądza. Jego zdaniem, z czysto technicznego punktu widzenia pieniądz jest „najdoskonalszym” środkiem rachunku gospodarczego, a zatem najbardziej racjonalnym formalnie środkiem orientacji działania gospodarczego. Dlatego to rachunek pieniężny, a nie faktyczne posługiwanie się pieniądzem, stanowi swoisty środek celowo racjonalnej gospodarki nastawionej na dostarczanie¹⁶.

Społeczny charakter pieniądza uwydatniał w swoich pracach G. Schmölders. W swojej książce pt. *Psychologia pieniądza* (1966 r.) podjął krytykę funkcjonalnej koncepcji pieniądza. Schmölders zarzuca definicji funkcjonalnej cyrkularność co oznacza, iż z faktu spełniania przez pieniądz określonych funkcji w opartej na podziale pracy gospodarce współczesnej usiłuje się wyprowadzić pojęcie pieniądza sprowadzające się do tych funkcji: pieniądzem jest to, co spełnia funkcje pieniądza. A przecież współczesne życie gospodarcze, do którego odnoszą się owe funkcje pieniądza, samo jest produktem pieniądza. Nie jest więc poprawne wywodzenie pieniądza z jego własnego produktu, którym jest współczesna gospodarka oparta na podziale pracy¹⁷.

Szczególny wymiar społecznego charakteru pieniądza podjęła V. Zelizerw swojej pracy pt. *The Social Meaning of Money* (1994 r.). Autorka odrzuciła koncepcję jednorodnego pieniądza rynkowego zaakceptowanego i propagowanego przez ekonomistów. Zdaniem Zelizer pieniądz to nie tylko pieniądz rynkowy, to nie jednorodne medium wyodrębniające subsystem ekonomiczny z systemu społecznego,

¹² Pieniądz papierowy był znany w czasach Simmla tylko od najgorszej strony jako nieszczęście społeczeństw, które go wprowadzały, źródło hiperinflacji i związanej z nią ruiny wierzycieli i rentierów oraz wyniszczeniem gospodarki. Pieniądz papierowy był pieniądzem wojny i rewolucji. J. Górniak, *My i nasze pieniądze. Studium postaw wobec pieniądza*, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2000, s. 23.

¹³ J. Górniak, op. cit., s. 56.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ J. Pixley, *Emotions in Finance. Distrust and Uncertainty in Global Markets*, Cambridge University Press, Cambridge - New York - Melbourne - Madrid - Cape Town - Singapore - São Paulo 2004, s. 12.

¹⁶ M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 61.

¹⁷ J. Górniak, op. cit., s. 40-41.

to nie uniwersalna instytucja społeczna spełniająca funkcje bezosobowego narzędzia ułatwiającego wymianę. Jej krytyka akcentowała fakt, iż rozważania na temat pieniądza prowadzone są na ogół „w liczbie pojedynczej”. Szukamy bądź wprost istoty pieniądza, bądź też związków pieniądza z innymi zjawiskami społecznymi przyjmując, że pieniądz jest czymś jednorodnym. Nawet w ekonomii współczesnej, bez wątplenia realizującej postulaty metodologicznego nominalizmu, rozumie się pieniądz jako względnie jednorodną kategorię, zdefiniowaną funkcjonalnie. Mówiąc o pieniądzu mamy więc na uwadze jeden pieniądz lub jakąś ideę pieniądza¹⁸. Oznacza to, że nie powinniśmy używać liczby pojedynczej, bo w społeczeństwie mamy do czynienia nie z pieniądzem, lecz z wieloma różnorodnymi pieniędzmi. Pieniądze te nie są swobodnie zamienne, lecz społecznie naznaczone. Ludzie posługują się pieniędzmi, którym uprzednio nadali znaczenie i które przeznaczyli na określone cele. Naznaczanie pieniędzy jest kluczowym sposobem posługiwania się nimi¹⁹.

Zastanawiając się nad tezami Zelizer można odnieść wrażenie, żechęć wykazania wszelkimi sposobami tego, że coś takiego jak jednorodny pieniądz nie istnieje, że są tylko różne pieniądze przypisane do różnych społecznych kontekstów i bardzo różne obiekty, które są pieniądzem, spowodowała, że straciła ona z pola widzenia istotne aspekty funkcjonowania pieniądza w społeczeństwie. Zacierą różnicę pomiędzy perspektywą indywidualną i grupową²⁰.

Czy zatem nie mieli racji G. Simmel i M. Weber dostrzegając w pieniądzu stymulator racjonalizacji świata, podobnie jak i J. Habermas opisując proces kolonizacji świata życia przez gospodarkę za pośrednictwem pieniądza jako medium komunikacyjnego? Zapewne ciągle w wielu sytuacjach społecznych bronimy się przed inwazją pieniądza i nie ogarnia on wszelkich sfer naszego życia²¹.

N. Luhmann rozumie pieniądz jako społecznie wytworzony i podtrzymywany środek koordynacji działań społecznych, czyli uogólnione medium komunikacyjne. Pieniądz jako medium komunikacyjne integruje przekazywanie selekcji - dokonanych spośród kontyngentnych możliwości - z motywacją do przyjęcia tej selekcji przez odbiorcę komunikacji i ułatwia w ten sposób redukcję złożoności w obrębie subsytemu gospodarki, który się wyodrębnia na bazie pieniądza. Pojawienie się pieniądza w życiu społecznym prowadzi zatem do zwiększenia skuteczności komunikacji. Dzięki pieniądzwowi gospodarka uzyskuje integralność. Podstawową jednostką komunikacyjną w subsystemie gospodarczym jest zapłata. Zapłata to stworzenie przyjmującemu ją możliwości dalszej zapłaty. Ceny są w tym układzie zależności „programami opartymi na oczekiwaniach”, natomiast wartość pieniądza reguluje autopoietyczną reprodukcję systemu. Swoją funkcję wypełnia pieniądz pozostający w stałym niedoborze. Niedobór pieniądza reprezentuje niedobór zasobów, do których dostęp, ze względu na ich niewystarczalność, musi być regulowany. Niedobór oznacza zawsze konieczność odpowiedzi na pytanie: kto ma prawo dostępu do zasobów²².

J. Habermas rozwija koncepcję T. Parsonsa przystosowując ją do swojego systemu opartego na dialektyce systemu i świata życia. Pieniądz, w odróżnieniu od języka, nie jest jednak medium, które przez sam fakt swojego funkcjonowania budzi wystarczające „zaufanie systemowe”. Pieniądz wymaga instytucjonalnego zakotwiczenia we własności i kontrakcie. Ponieważ interakcje sterowane przez pieniądz odrywają się od kontekstów świata życia, konieczne jest ponowne sprzężenie tego medium ze światem życia, które uzyskuje postać prywatnoprawnych unormowań stosunków wymiennych poprzez własność i kontrakt. Jednakowoż kodując celowo racjonalne obchodzenie się z podatnymi na kalkulację zasobami wartości i umożliwiając uogólniony, strategiczny wpływ na decyzje innych partnerów interakcji - pieniądz wypiera i pozbawia znaczenia kontekst świata życia, w którym osadzone są

¹⁸Tamże, s. 41.

¹⁹Tamże, s. 42.

²⁰Tamże, s. 46.

²¹Tamże, s. 47.

²²Tamże, s. 49.

procesy porozumiewania się²³.

M. Castells opisuje współczesny świat jako „przestrzeń przepływów” – m.in. przepływów kapitału²⁴. Przepływy te są świadectwem kluczowych dla naszego istnienia procesów w sferze ekonomicznej, społecznej i symbolicznej. Poszukując źródeł zmian powodowanych przez technologię i przepływy finansowe, ekonomiści zwykli określać je mianem *czynników egzogenicznych*, czyli wywodzących się spoza społeczeństwa. Są jednak w błędzie. W obydwu wymienionych przypadkach mamy do czynienia z konsekwencjami decyzji i działań podjętych przez człowieka. Choć niektóre z nich mogły być oparte na nieprecyzyjnych lub wręcz błędnych założeniach, które dziś kwestionujemy, to przecież nie były dziełem przypadku. Nasze przyszłe działania powinny charakteryzować się większą świadomością kontekstu, różnorodnych powiązań i możliwych konsekwencji. Po etapie zalewania świata skomplikowanymi systemami technologicznymi (dodawanymi do wcześniej istniejących systemów biologicznych i społecznych) przejście ku zrównoważonej gospodarce musi polegać na porzuceniu bezmyślnego rozwoju na rzecz rozważnych strategii projektowych²⁵.

4. Socjologia finansów – terazniejszość

Socjologia finansów dotyczy przepływu pieniądza zarówno wewnątrz jak i pomiędzy krajami oraz obejmuje kwestie związane m.in. z rynkami kapitałowymi, papierami wartościowymi oraz różnymi typami surogatów pieniądza tzn. czekami, kartami debetowymi i innymi kartami plastikowymi, które przechowują wartość pieniężną, jak również kartami kredytowymi²⁶.

Podejmując próbę scharakteryzowania socjologii finansów, warto w pierwszej kolejności zdefiniować samo pojęcie „finanse”. Finanse to zjawiska związane z gromadzeniem i wydatkowaniem środków pieniężnych, wraz z całym otoczeniem, które polega na planowaniu, ewidencji, sprawozdawczości, kontroli. W związku z tym finanse są immanentnie związane z pieniądzem, co wyklucza ich istnienie w gospodarce naturalnej²⁷. Mówiąc bardziej szczegółowo, główną cechą finansów jest koncentracja na mobilizacji zasobów monetarnych²⁸. Warto dodać, iż współczesne finanse jako dyscyplina akademicka zawdzięczają swe główne idee przedstawicielom ekonomii monetarnej, tzn. A-R-J. Turgotowi, D. Ricardo, J. S. Millowi, A. Marshallowi i D. Robertsonowi, a także L. Walrasowi i J.M. Keynesowi²⁹.

W relacji do finansów oraz socjologii życia codziennego, J. K. Solarz zaproponował nowe określenie - finanse codzienności, które odnosi się do kompetencji finansowych członków gospodarstw domowych, a dotyczy badania następstw ekonomicznych podejmowanych w warunkach ograniczonych informacji i wiedzy³⁰. Ludzie z każdym codziennym dniem muszą zmierzać się z potrzebą zarządzania pieniądzem, jakie jedzenie kupować, z jakiej rozrywki korzystać, jakie miejsca odwiedzać i gdzie poznawać nowych ludzi³¹.

²³Tamże, s. 49-50.

²⁴ Pojmowanie transakcji finansowych w kategorii przepływu jest formą metafory strukturalnej. K. Sosenko, *Problemy filozofii i metodologii nauk dla ekonomistów*, Wydawnictwo UE w Krakowie, Kraków 2008, s. 38.

²⁵ J. Thackara, *Na grzbiecie fali. O projektowaniu w złożonym świecie*, Academica Wydawnictwo SWPS, Warszawa 2010, s. 169.

²⁶ L. A. Vitt, *Financial sociology* [w:] *Blackwell Encyclopedia of Sociology Online*, red. G. Ritzer, Wiley-Blackwell 2007. http://www.sociologyencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405124331_chunk_g9781405_12433112_ss1-57#citation z dn. 10.06.2009.

²⁷ E. Ruśkowski, *Ogólna charakterystyka finansów publicznych. Próba definicji* [w:] *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003, s. 19.

²⁸ T. Evans, *Money and Finance Today* [w:] *Global Finance and Social Europe*, red. J. Grahl, Edward Elgar, Cheltenham – Northampton 2009, s. 3.

²⁹ J. Żyżyński, *System finansowy a gospodarka realna: między służebnością a wyobcowaniem*, „Ekonomista” 2006, nr 4, s. 544.

³⁰ J. K. Solarz, *Finanse codzienności a wzrost gospodarczy* [w:] *Globalne rynki finansowe w dobie kryzysu*, red. J. L. Bednarzyk, S. I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa 2009, s. 31-32.

³¹ R. Popescu-Zeletin, S. Arbanowski, S. Steglich, *I-Centric Communications* [w:] *Digital Communities in a*

Warto przypomnieć, że to właśnie socjologia ubiegła ekonomię w badaniu codzienności poświęcając wiele uwagi rutynowym zachowaniom oraz mechanizmom powielania zachowań masowych. Dorobek socjologów w tym zakresie pozostał w znacznej mierze zignorowany przez akademicką ekonomię. Jedynie jej nurt krytyczny z zainteresowaniem przyjął pojawienie się codzienności jako instytucji społecznej o doniosłym znaczeniu praktycznym oraz teoretycznym³².

Czynnikami, które obecnie przyczyniły się do wzrostu zainteresowania gospodarstwami domowymi w kontekście ich finansów są:

- teorie endogenicznego wzrostu gospodarczego, które udowadniają, że za rozwój gospodarczy kraju odpowiedzialne są przede wszystkim rodzimy kapitał intelektualny oraz rodzinna przedsiębiorczość. Warto tu dodać, iż do lat 70. XX wieku przy badaniu wzrostu gospodarczego pomijano aspekty związane z rynkiem finansowym;
- sukces rynkowy oferty dla ludzi majątnych. W tej sferze na uwagę zasługują tzw. oazy podatkowe, czy oferta bankowości prywatnej;
- zmiany demograficzne, które są wynikiem m.in. wydłużeniem średniego statystycznego życia po przejściu na emeryturę;
- szerzenie edukacji ekonomicznej biorąc pod uwagę kontekst kryzysu finansowego³³.

Socjologia finansów dotyczy przepływu pieniądza zarówno wewnątrz jak i pomiędzy krajami oraz obejmuje kwestie związane m.in. z rynkami kapitałowymi, papierami wartościowymi oraz różnymi typami surogatów pieniądza tzn. czekami, kartami debetowymi i innymi kartami plastikowymi, które przechowują wartość pieniężną, jak również kartami kredytowymi³⁴.

Warto odnotować, iż istnieje jeszcze jeden obszar związany z socjologią pieniądza. Jest nim socjologiczna analiza instytucji finansowych. Można ją podzielić na trzy główne obszary:

- socjologię bankowości;
- socjologię ubezpieczeń;
- socjologię systemu podatkowego³⁵.

Z takiej perspektywy, wraz z socjologią pieniądza *sensu stricto* można te dziedziny badawcze określić jako socjologię finansową. Przenikają się one wzajemnie, gdyż nie sposób oderwać pieniądza współczesnego od jego wszelakich instytucjonalnych kontekstów i uwikłań. Tak więc, gdy mowa o socjologii pieniądza czy socjologii bankowości, to można mieć na myśli raczej pewien odcień badań, skupienie uwagi, raczej perspektywę niż jakiś odrębny obszar badań w stosunku do pozostałych obszarów socjologii finansowej. Wszystkie one są ze sobą powiązane³⁶.

Networked Society. e-Commerce, e-Business and e-Government, ed. M. J. Mendes, R. Suomi, C. Passos, Kluwer Academic Publishers, New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow 2004, s. 162.

³² J. K. Solarz, *Nanofinanse. Codziennosc zmienia swiat*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 9.

³³ J. K. Solarz, *Finanse codzienności a wzrost...*, *op. cit.*, s. 32.

³⁴ L. A. Vitt, *op. cit.*

³⁵ J. Górniak, *op. cit.*, s. 56.

³⁶ J. Górniak, *op. cit.*, s. 57.

Rysunek 1. Typologia socjologii finansów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Górniak, *My i nasze pieniądze. Studium postaw wobec pieniądza*, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2000, s. 56.

W powyższej typologii warto rozwinąć aspekt dotyczący socjologii rynków finansowych czy szerzej socjologii systemu finansowego. Rynki finansowe to „obszar”, na który socjologowie zwrócili uwagę dopiero kilka lat temu. Jedną z wyodrębnionych tu sfer jest makrosocjologiczna teoria spekulacji, która stara się nawiązywać do zagadnień związanych z „paniką, załamaniem, chaosem” oraz do charakterystyki pieniądza jako takiego³⁷. W zakresie organizacji finansowych warto odnotować, iż pieniądz jest tu „inny” niż w przypadku towarów czy usług, ponieważ powoduje wzrost niepewności. Pieniądz jest również w inny sposób „produkowany”. Jest debetowy od momentu stworzenia relacji debetowych. Pieniądz w naszych portfelach jest częścią abstrakcyjnego łańcucha społecznych relacji wzajemnych żądań i kredytów³⁸.

Analiza instytucjonalna systemu finansowego jest poświęcona analizie mechanizmu rynkowego, zachowań organizacyjnych w toku wymiany w sieciach kreujących zaufanie między stronami transakcji z udziałem pieniądza. Podstawą do rozwijania socjologii systemu finansowego jest postawienie pytań poznawczych dotyczących braku harmonii w rozwoju systemu finansowego oraz następstw narastania luki między skalą i tempem rozwoju społeczeństwa ryzyka a umiejętnością zarządzania nim. Harmonia pomiędzy systemem finansowym a społeczeństwem ryzyka zakłada profesjonalne zarządzanie ryzykiem rozwoju technologii oraz ryzykiem systemu finansowego. Analiza instytucjonalna systemu finansowego bada zmiany charakteru więzi społecznej w podmiotach systemu finansowego, a więc jest głęboko zakorzeniona w systemie wartości danego społeczeństwa. Każda z tych wartości może być zagrożona w wyniku braku profesjonalnego podejścia do zarządzania ryzykiem systemu finansowego³⁹.

Socjologia systemu finansowego korzysta z dorobku nurtu instytucjonalnego. Możliwe do wykorzystania w tym względzie są cztery podstawy metodologiczne. Pierwsza polega na analizie rzeczywistości na podstawie jej empirycznych badań oraz uczynienia z wymiany, grupy lub narodu kluczowych kategorii socjologii systemu finansowego. Druga postawa polega na poszukiwaniu teoretycznych uogólnień i próbie ich syntezy w ramach multidyscyplinarnej teorii badanego zjawiska, w tym przypadku systemu finansowego. Oznacza to przyjęcie indywidualizmu metodologicznego i koncepcji człowieka ekonomicznego za podstawę wyjaśniania zachowań aktorów systemu finansowego. Kolejne, trzecie podejście to wykorzystanie dorobku komparatystyki finansów - jej przedmiotem są instytucje zarówno formalne, jak i nieformalne. Z kolei czwarta postawa stara się pogodzić holizm metodologiczny z indywidualizmem metodologicznym w formie funkcjonalizmu. Funkcjonalizm metodologiczny opiera się na przekonaniu, że zachowania systemu finansowego nie

³⁷ A. T. Paul, *op. cit.*, s. 10-11.

³⁸ J. Pixley, *op. cit.*, s. 7.

³⁹ J. K. Solarz, *Nanofinanse.... op. cit.*, s. 128.

dadzą się zredukować do działań jednostek. Nawet we względnie stabilnym społeczeństwie procesy zmiany strukturalnej zachodzą stale w wielu, zazwyczaj zinstytucjonalizowanych, podsystemach społeczeństwa. Inaczej mówiąc, złożony system społeczny jako całość nie jest ani stabilny, ani zmieniający się. Natomiast w różnych jego częściach i w różnych kwestiach zawsze zachodzą obydwa procesy⁴⁰.

5. Zakończenie

Rozumienie i zarządzanie procesami społecznymi nie może być ignorowane przez współczesny świat finansów. Naturą pieniądza jest jego społeczny charakter. W swoich pracach wyraźnie to podkreślał G. Simmel, zaś ten punkt widzenia kontynuował G. Schmölders oraz obecnie V. Zelizer. Socjologia finansów może stać się ważnym obszarem nauki wyjaśniającym społeczny charakter pieniądza w sferze organizacji finansowych, ubezpieczeń czy systemu podatkowego.

6. Bibliografia

1. Beckert J., *Beyond the Market. The Social Foundations of Economic Efficiency*, Princeton University Press, Princeton – Oxford 2002.
2. Bischoff H-J., *Introduction[w:] Risk in Modern Society*, red. H-J. Bischoff, Springer Science+Business Media B.V., Mannheim 2008.
3. Brzeziński M., Gorynia M., Hockuba Z., *Ekonomia a inne nauki społeczne na początku XXI w. Między imperializmem a kooperacją*, „Ekonomista” 2008, nr 2.
4. Carruthers B. G., *Money and Society: New Interdisciplinary Perspectives*, “Sociological Forum” 2005, Vol. 20, Issue 4.
5. Deragon J. T., *The Relationship Factors [w:] The Emergence of The Relationship Economy. The New Order of Things to Come*, red. S. Allen, J. T. Deragon, M. G. Orem, C. F. Smith, Happy About, Cupertino 2008.
6. Evans T., *Money and Finance Today [w:] Global Finance and Social Europe*, red. J. Grahl, Edward Elgar, Cheltenham – Northampton 2009.
7. Górniak J., *My i nasze pieniądze. Studium postaw wobec pieniądza*, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2000.
8. Hülsmann J. G., *The Ethics of Money Production*, Ludwig von Mises Institute, Auburn 2008.
9. Pixley J., *Emotions in Finance. Distrust and Uncertainty in Global Markets*, Cambridge University Press, Cambridge - New York – Melbourne – Madrid - Cape Town – Singapore - São Paulo 2004.
10. Popescu-Zeletin R., Arbanowski S., Steglich S., *I-Centric Communications [w:] Digital Communities in a Networked Society. e-Commerce, e-Business and e-Government*, ed. M. J. Mendes, R. Suomi, C. Passos, Kluwer Academic Publishers, New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow 2004.
11. Ruśkowski E., *Ogólna charakterystyka finansów publicznych. Próba definicji [w:] Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003.
12. Simmel G., *Filozofia pieniądza*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1997.

⁴⁰Tamże, s. 129-130.

13. Simmel G., *The Pace of Life and the Money Economy*[w:] *High-Speed Society. Social Acceleration, Power, and Modernity*, red. H. Rosa, W. E. Scheuerman, The Pennsylvania State University Press, University Park Pennsylvania 2009.
14. Solarz J. K., *Finanse codzienności a wzrost gospodarczy* [w:] *Globalne rynki finansowe w dobie kryzysu*, red. J. L. Bednarczyk, S. I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa 2009.
15. Solarz J. K., *Nanofinanse. Codzienność zmienia świat*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
16. Sosenko K., *Problemy filozofii i metodologii nauk dla ekonomistów*, Wydawnictwo UE w Krakowie, Kraków 2008.
17. Thackara J., *Na grzbiecie fali. O projektowaniu w złożonym świecie*, Academica Wydawnictwo SWPS, Warszawa 2010.
18. Vitt L. A., *Financial sociology* [w:] *Blackwell Encyclopedia of Sociology Online*, red. G. Ritzer, Wiley-Blackwell 2007.
http://www.sociologyencyclopedia.com/public/tocnode?id=g9781405124331_chunk_g978140512433112_ss1-57#citation z dn. 10.06.2009.
19. Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
20. Wray L. R., *Banking finance and money: a social economics approach* [w:] *The Elgar Companion to Social Economics*, red. J. B. Davis, W. Dolfsma, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton 2008.
21. Zaleśkiewicz T., *Psychologia pieniądza*, WN PWN, Warszawa 2011.
22. Żyżyński J., *System finansowy a gospodarka realna: między służebnością a wyobcowaniem*, „Ekonomista” 2006, nr 4.